

# Halász Pius emléke

Született 1933-ban Budapesten. Tanulmányait a budapesti ciszterci gimnáziumban folytatta. 1951—55 között az ELTE matematika—fizika szakos hallgatója. 1951 óta tagja a ciszterci rendnek. 1963-ban szentelték pappá. Kilencc évig a győri Papnevelő Intézet spirituálisa, tizenhárom évig bányalelkész Tatabánya-Óvárosban.

„Emlékezni csak azokról szoktunk, akik, bár meghaltak, mégis élnek, bár működésük a múlté, mégis hatnak, akiknek van mondanivalójuk minden kor minden embere számára. Ilyenek a szentek, a klasszikus katolikusok. Isten örök gondolatainak megtestesítői...”<sup>1</sup>

Halász Pius kezdte így Szent Bernát papi eszményéről írt cikkét a *Papi Lelkiségben* megjelent első írásában. Sokan tartották őt is „klasszikus katolikusnak”, papok, szerzetesek, igényes hívek lelki mesterének, Szent Bernát nyomát kereső cisztercinek, szenvedélyes Isten-keresőknek.

„A denaturált, természetétől megfosztott kereszténység vallást akart erőfeszítés nélkül, kereszténységet kereszt nélkül, egyházat imádság nélkül, kultúrát kultusz nélkül. Ennek a naturalista, racionalista törekvésnek korrekatívuma a szemlélődő szerzetesség.”<sup>2</sup> Erre a szemlélődő szerzetességre született 1909. december 19-én Pécsen. Ferenc névre keresztelték. Szülei nem különösen vallásos munkás emberek voltak. Középiszkolásként a pécsi ciszterci Nagy Lajos Gimnáziumban tanult és nevelődött. A ciszterci rendbe 1928. augusztus 29-én lépett be. Szent Benedek *Regulája* szerint szerzetbe jelentkezni annyit jelent, mint megtérni. Az engedetlenség tunyaságából az Istennek való engedelmség kezdetben kemény küzdelmével, iskoláját vállalja a szerzetbe lépő. Ennek jeléül kap új nevet. Ő Pius lett: Istenre hangolt, istenfélő — ez jellemző volt és maradt rá. Neve kissé profetikus is, hiszen alkotásai virágkora XII. Pius pápaságának idejére esett. Pius atyában is a tanítani akarás tüze égett, az akaratos keménység, az aszketikum iránti vágy.

Tanulmányait Zircen, Budapesten, Rómában végezte: az Angelicum Egyetemen doktorált. *Az én Rómám Te vagy...* című kötete egyetemi tanulmányának írásos vetülete. „Álmom az Isten”, „Álmom az ember”. Mire az előszót hozzáírja: „35 év ezüstködén keresztül üzen a múltam, aki voltam. Az a kor volt ez az életemben, amikor tárgyaltanul szerelmes az ember. Talán helyesebb, ha azt mondom, szerelmes voltam a létbe... Jézus töltötte be színültig az életemet.”<sup>3</sup>

Szellemi fejlődésére Schütz Antal *Isten a történelemben* című kiváló történelemteológiai műve, valamint G. Lagrange *Megkezdett örök élet* című misztikus teológiája nyomja rá bélyegét. Írásain át-süt Romano Guardini lelki és stílári hatása.

## A főiskolai tanár

Az 1942-es *Zirci Névtár* szerint 1936-tól teológiai tanár a zirci rendi Ciszterci Teológiai Főiskolán (dogmatikát, egyháztörténetet, később még patológiát is tanít). Tudjuk, 1941-ig prefektusi szerepet lát el, 41-től 46-ig könyvtáros.

<sup>1</sup> Papi Lelkiség 1942/43. 1. 15.

<sup>2</sup> *Beszélgetés Halász Piuossal.* Vigilia 1988.7.

<sup>3</sup> Kézirat, 1931-36.

Tanítványai szerint előadása érdekes, kitérésekkel, szellemes megjegyzésekkel színezett volt. Erősen kritikus szociális érzék hatja át már ekkor. Még 1925-ben rövid szentgotthárdi hittanári szolgálatára idején történt, hogy megvédte azt az ateista fiút — később Mindszenty hercegprímás hírhedt kihallgatóját —, akit hitetlensége miatt akartak elmarasztalni. Az ő eszköze, saját vallomása szerint más volt: „Kendőzetlenül mutattam rá az egyház emberi gyöngeségeire, de úgy, hogy annál jobban előcsillanjon Isten csodálatos vezetése, aki görbe vonalak közt is képes egyenesen írni.”<sup>4</sup>

<sup>4</sup> Új Ember  
1992. április, 28.

Bár költői lelkülete, nagyszerű szónoki készsége miatt egyesek úgy gondolták, ha az Egyetemi-templomban beszélhetne, Prohászkaival vetekedne; szerény szerzetesként ő csak Eplényben prédikált. Szerették, tisztelték, közkedvelt ember volt — vallja egyik tanítványa. Ő maga mégsem járt a növendékei közé. Zárkózott ember volt. Ugyanakkor elérhető akart maradni: szabadidejében a Zirci Apátság parkjában sétált; aki akart, találkozhatott vele.

#### A papi Lelkiség

A Papi Lelkiség kiadványsorozat első száma 1941-ben jelent meg. A papi lelkiség ápolását tűzte ki célul. „Az értékek általános pusztulása idején nincs ennél nagyobb szükséglet, jelentősebb ügy, időszerűbb kérdés” — írja az első szám bevezetőjeként Mihalovich Zsigmond.<sup>5</sup> Az év folyamán négyszer megjelenő írásgyűjtemény hézagpótló volt, később a vasfüggönyön túlról a *Szolgalat* folytatta ugyanezt a profetikus munkát. A *Papi Lelkiség* „lelke”, Hunya Dániel jezsuita hamar felfedezte Pius atya karizmáit, mert az I. évfolyam 4. számától, 1941 tavaszától megjelennek a papi, illetőleg a kifejezetten szerzetesi lelkiséget elemző, nevelő írásai. Ekkorra már ismertté vált *Örök liturgia* című könyve.

<sup>5</sup> *Papi Lelkiség* 1941/42.  
1. 4.

#### Az örök liturgia

Az *Örök liturgia* a 40-es évek nemzedéke és az utána következők zsolozsmázására ihletője, lelki tápláléka lett. Szent szenvedély, ugyanakkor tudatos rend hatja át ezt a sodró írást. A virrasztó lélek imája: a napi zsolozsmát kezdő *Venite exultemus* — és a búcsúzó lélek imája: a *Salve Regina* elragadtatott művészi elmélkedése, himnikus kifejtése keretezi a tanítást. A Szentháromság személyeire irányulóan hármastagolásban a szerző végigvezeti az olvasót egyetlen imádságos nap zsolozsmázó menetén. „Ezért, aki a liturgiából tanulja meg az Istent szemlélni, annak lényén lassan kiverődik a klasszikus imádkozó magatartás, élete egyre jobban kiemelkedik, fölébe nő az időnek. Az élet tarkasága közt lelke fehér gyolcsba, fehér köntösbe öltözködik, napjai fölé a liturgia, az örök »hodie« napját sugározza... Íme, ebben a katedrálisban, az Isten trónusa előtt egyszerre csak azt vesszük észre, hogy a zsolozsmázás boldog áhítatában megállott az idő és beléptünk Isten boldog nyugalomába.”<sup>6</sup> Fél évszázad távlatából figyelve imádságos tapasztalataira és könyve több tanító kijelentésére, mind a liturgikus, mind a spontán imamódok néhány kulcsát kaphatjuk meg bennük.

<sup>6</sup> *Örök Liturgia* 19-20.

A Papi Lelkiség I. 4. számában Szent Bernát papi eszményéről ír és általa nevel. Ebben és a II. évfolyam íásaiban (*A ciszterci lel-*

kiség, *A szerzetesi eszmény, A szerzetesi élet küzdelmei, Az egyház ereje a szerzetesség*) többnyire nyugodt hangon, didaktikus világossággal és erővel magyaráz. Az *Örök liturgiával* szemben ezeket a sorokat általában nem is annyira ő maga, mint inkább az általa gyakran idézett Szent Bernát szava teszi tűzessé. A III. évfolyamot szinte az ő írásai határozzák meg, hiszen vezércikk jellegű tanulmányainak címei egyben az egyes számok alap gondolatát is alkotják (*Természetes szempontok a pap életében, A pap természetfölötti élete, Természet és természetfölötti ütközése a pap életében, A természet és a természetfölötti végső győzelme*).

Eleven és érzékeny szellemiségével úgy fordult minduntalan Isten misztériuma felé, és úgy kutatta az ember titkát, hogy egész életén át írt, akárcsak Szent Ágoston. Leírta, amit átélt, amit megszenvedett gondolatban vagy az események forgatagában. Többnyire nem naplót írt, nem lélektani karcolatokat, hanem az Isten szeretetére szomjas ember sóvárgásában azt, amire elmékedései során jutott. A szó legegységesebb értelmében katolikusnak érezzük sorai mögött azt a törekvést, hogy a valóság nagy erőpárjait együtt kezelje: az élményt a hittel, a kritikát a segítőkészséggel, a szentet a profánnal, az égít a földivel, a kegyelmet a természetességgel, a művészi lelkesedést a filozófiai-teológiai tárgyyszerűséggel, az engedelmesség kemény hűségét a kreatív önállósággal, eredetiséggel. Ebben rejlik élete, benső élete drámája is.

#### Hagyatéka

A Zirci Apátság új könyvtárára 35 kötetnyi, gépelt lapokból összefűzött írásművet hagyott. Kézírásával, kicsiny cédulákon dolgozatoknak nevezte műveit: egyszer 43, másutt 36 rövidebb, mintegy 150-200 oldalnyi értekezést, elmékedésgyűjteményt, előadásvázlatot, prédikációs sorozatot, verseskötetet fogott így össze. Gondozói összeírták irodalmi munkásságát is, írásos életművének azt a jóval kisebb részét, ami nyomtatásban is megjelenhetett. Ezek lelőhelyei: *A Bernardinum Emlékkönyve* és más rendi kiadványok, a *Katolikus Szemle*, a *Papi Lelkiség*, az *Erdélyi Tudósító*, az *Asszonyok — Lányok*, a *Zirc és Vidéke* és még néhány folyóirat, később a *Vigilia*, az *Új Ember*. Az *Örök liturgia* az OMC kiadásában — neve említése nélkül —, a *Maradjatok meg szeretetemben* (1965), a *Hirdessétek az Evangéliumot* (Ecclesia, 1988) és fordítása, P. A. Liégé *Krisztusi élet* című műve (1953) jelent meg könyv alakban. A *Kövek fognak vallani* című szerzetesvallomásokban is szerepel néhány oldalnyi visszaemlékezése.

#### Letelepedés Borsodpusztán

„A szerzetesi élet biblikus alapját... a tanítványi körben kell keresnünk. Innen érhető talán az is, hogy a szerzetesség két nagy ágra oszlik: apostolkodó és szemlélődő szerzetekre... Az apostolkodó szerzetes így fogalmaz: Istent szolgálom testvéreimben. A szemlélődő pedig így: Istenben szolgálom testvéreimet.”<sup>8</sup> — Pius atyában erős vonzalom élt a szemlélődő élet iránt.

<sup>8</sup> Beszélgetés Halász Piusszal. *Vigilia* 1988. 7.

Két ránk maradt bővebb vallomásából és a borsodpusztai alapítás számtalan tükröződéséből elgondolkodtató képet kapunk erről a kísérletről. Úgy tűnik, nagyobb meglepetést keltett a tizenkét ciszterci fogadalmas — atyák és növendékek — letelepedése Pius atya vezetésével a rendi birtok egy félreeső területén Kislőd környékén, Borsodpusztán, mint a hozzájuk térben és szellemben igen közeli karmelita „magánybazárkózás” Bernát atya irányításával Attyakerten, Pápakovácsi mellett. Az előbbiről *Magyar Citeaux*, 1946 címmel maga Pius atya tudósít. Úgy hiszi, a ciszterci rend születésére hasonlít kezdeményezése, mert társaival ő is Szent Benedek *Regulájának* szelleméhez akart visszatérni. Ahogy a bencés Molesmes-ből kirajzott Citeaux a 11. század legvégén, úgy telepedett át Zirchről Borsodpusztára a kis csapat. A ciszterci élet megújítását remélték kezdeményezésüktől. A Regina Pacis monostort azért szerették volna létrehozni, hogy „ott szemlélődő életük imáival és vezekléseivel a Szűzanya szeplőtelen Szívén keresztül nyújtsanak engesztelést Istennek és általa segítsenek kiesdeni magyar népünk számára az igazságos békét”.<sup>9</sup> A Zirci Káptalan 1945. november 25-ével induló üléssorozata nyomán végül is hozzájárult az alapításhoz, és felterjesztette a kérést Rómához. Szeretettel, áldozattal, aggodalommal kísérte a csoportot. Hivatalból a rend római generális apátja alá tartoztak az 1946 márciusában történt elfogadás nyomán, de a zirci apát képviselte és vizitálta őket. „Nagyon emelkedetten folyt le az egész, minden sűrűlőds nélkül... Zirc nagyon humánusan oldotta meg.”<sup>10</sup>

<sup>9</sup> *Magyar Citeaux* 1946, 147. Papi Lelkiség 1944/47.2.

<sup>10</sup> *Beszélgetés Halász Piusszal. Vigília* 1988. 7.

Borsodpusztán a ciszterci rend alapítóinak szellemében, teljes magányban és szilenciumban, zsolozsmázva és szemlélődve, fizikai szegénységben és vezeklésben kívántak élni. A fizikai szegénységen itt olyan mezőgazdálkodó életformát kell értenünk, amelynek jegyében saját kezük munkájából kellett megélniük — mindenben hasonlóan a 800 évvel korábbi életvitelhez. Eleinte a kellő felkészültség hiánya, a nincstelenség, a hideg, a kemény fizikai munka nagyon próbára tette őket. Pius atya idős korában úgy látta, annak idején engedményeket kellett volna tennie a szigorúságban. 1989-es visszaemlékezésében egy megtérésre középük menekült és 3 évig köztük élő társuk Pius atyához írt levelében így vall: „A túlságos szigorúság vitatéma volt... Nekem kialakult véleményem az, hogy ezt a szigorúságot csak emelkedett lélekkel lehet elviselni, magamról tudom, hogy míg tele volt a szívem örömmel, nem okozott problémát... A zsolozsmák csodálatos áhítata olyan felemelő volt, hogy a fizikai megpróbáltatásokat legtöbbször nem vettem észre.” Bármennyire magával ragadó volt a megálmodott eszmény, áldott az éjjelt kettőkor és a nappalt hétszer átszövő énekes zsolozsmázás, kemény áldozattá vált a helytállás. Az a motívum azonban ma is magával ragadó, hogy eközben a sorból kidőlő, felőrlődő hadifoglyokra, az idő számtalan kismizettjére, meghurcoltjára gondoltak — és engeszteltek.

A drámai küzdelem, az egyre nehezebb terhek, egyesek eltáv-  
ozása csaknem válságossá tette az alapítást. A kitartásra ösztökélő  
bizalom, az innen-onnan legjobbkor érkező segítség, a környékbe-  
li új gazdák együttérző nagylelkűsége, végül a Szentszék gesztu-  
sa, hogy 1946 végén önálló monostorra emelte a létküzdelmet  
folytató alapítást, megadták az ösztönzést a folytatáshoz. Öt év  
múlva, a felosztatáskor már kiépült házuk, gazdasági gépeik, ál-  
latállományuk volt. Hat vendégszobát is építettek a számos ér-  
deklődő fogadására. Különösen a lelkészeket látták szívesen,  
hogy egy-két csendes napot vagy lelkigyakorlatot biztosítsanak a  
számukra. Egy Budapest környéki második alapítást is terveztek.  
Több fiatal csatlakozott egy időre hozzájuk, de a kemény va-  
lóság eloszlatta a szemlélődő életről alkotott romantikus álmaikat.

Ha tovább elemezzük Pius atya monasztikus álmának és küz-  
delmének rugóit, még néhány érdekes szempontot felsorolhatunk  
Borsodpuszta létrehozásának indokaként.

1. Elgondolása nem hirtelen ötletből fakadt. Már 1942 őszén a  
ciszterci lelkiségről szólva (tanulmánya végén önként bevallottan  
eltúlozva) kritikusan fogalmazta meg, hogy a rend hazai kongre-  
gációjának néhány évvel korábbi reformja ellenére is „egyelőre át-  
hidálhatatlan távolság választja el az eszményt a valóságtól”.<sup>11</sup>  
Idős korában újra megerősítette sommás fogalmazással: „az már...  
hosszú ideig nyugtalanító Zircen is, hogy tulajdonképpen mi már  
csak a ciszterci ruhát hordjuk, de szellemi-lelki kapcsolatunk  
nincs az eredeti ciszterciekkel”.<sup>12</sup> Egész életén át vívódott a szer-  
zetesi eszmény minden karikatúráján. Bántotta, amikor egy kon-  
templatív életre hivatott fiatalnak tanácsadója ezt az életformát  
idejétmúltnak, terméketlennek állította be. Egész életének kereszt-  
je az eszmény és a valóság, a kontempláció és az akció, a transz-  
cendens és az immanens, a kristálytisztán spirituális és a reális  
kapcsolatának megtalálása. Talán ő fogalmazta meg a parado-  
xont, hogy az a jó, ami természetfeletten természetes és termé-  
szetesen természetfeletti.

2. Konkrét nehézséget jelentett, hogy a jozefinista időktől kezd-  
ve a Zirci Apátság gyors egymásutánban vállalta el gimnáziumok  
vezetését. Halász Pius nem annyira azt kifogásolta, hogy az ősi,  
monostor körüli fizikai munkavállalás helyett miért vette magára  
a magyar ág a külső munkakört jelentő tanítás-nevelés szol-  
gálatát, hanem azt, hogy ezáltal az apát egyben provinciális sze-  
repbe is került. A Zircen összefogható egyetlen közösség helyett  
öt gimnázium ellátásával kellett foglalkozniuk a rendtagoknak, az  
egyetlen, apáti, atyai törődés helyett a helyi előljárók fegyelem-  
fenntartó szerepe került előtérbe. Cikke végén határozott igennel  
válaszol arra a kérdésre, vajon lehet-e ciszterci lelkiségről beszélni  
idehaza. „Az 1923-ban megkezdett reform, az 1938. végi apostoli  
vizitáció, valamint az 1941-ben átmenetileg jóváhagyott *Konstitú-  
ciók* újra az eredeti eszmények irányába állították be a fejlődés vo-

<sup>11</sup> Papi Lelkiség,  
1942/43. 1. 126.

<sup>12</sup> *Beszélgetés Halász  
Piusszal.* Vigilia 1988. 7.

<sup>13</sup> Papi lelkiség  
1942/43 1. 129-130.

nalát, amikor leszögezték, hogy a tanítás, mely szerzetesházaink falai között folyik, nem jelent más módosítást életünkben, mint hogy a hajdani kézi munka helyét ma szellemi munka foglalja el.”<sup>13</sup>

3. A 80-as évek végi visszaemlékezéseiben úgy látta, hogy 1945 őszén már világossá vált az egyházi iskolák államosításának szándéka. Jobbnak látta a lelkipásztori életbe való beolvadás helyett az eredeti rendi életformához való visszatérést.

4. Személyes élményei is támogatták tervét. Római kurzustársra felfrissítette Majláth erdélyi püspök elgondolását, hogy külföldi trappistákkal szemlélődő monastorokat alapít. Ami annak idején nem valósulhatott meg, újra felvetődött: nem volna-e kedvük a magyar cisztercieknek egy eszményi kapcsolatban erre vállalkozni. A KALOT is biztatta. Ahogyan a jezsuita rend szövetséget kötött a karthauziakkal, hogy imádságos háttérrel nyerjen szolgálatához, „ennek mintájára kössünk mi is szövetséget, teremtsünk egy olyan magaslati helyet, olyan oázist, ahol a mozgalom tagjai mindig regenerálódhatnak, lelkileg elmélyülhetnek”.<sup>14</sup> Erre kérte őt Kerkai páter.

<sup>14</sup> *Beszélgetés Halász Piusszal. Vigília 1988. 7.*

5. A kép teljessége kedvéért idézhetjük a kortársak, tanítványok áttekintő helyzetértékelését. A 40-es évekre a már említett reformtörekvések messzemenően felfrissítették a ciszterci rendet hazánkban, több más rend megújulásához hasonlóan. A Pius atya által annyiszor kárhozottat jozefinista szekularizmust a szerzetek eredeti eszméjéhez való visszatérés igénye váltotta fel. Ezért mondhatta Szeghy Ernő — már az *Emlékeim* megírása után —, hogy ha előre látta volna ifjúsága szerzetének, a cisztercieknek megújulását, nem kellett volna a karmelitáknál mélyebb lelkiséget keresnie. E reformok légköre annyira magával ragadta a 40-es évek rendi nevelésben részesült fiatalóságát, hogy tapasztalhatóan mély nyomokat hagyott tanáraik, lelkiatyjuk, cserkészparancsnokuk egyénisége. A családi bizalom, a józan, derűs munkaerőcsere tartós örökségnek bizonyult. A kibontakozás lendülete azonban nem állt meg. Nemcsak a gimnázium diákjait vagy a rend életére figyelő más fiatalokat sodort be tucatjával a zirci noviciátusba (a rendi közösség szétosztásakor kereken 200 atya és 50 növendék került az utcára!), hanem a belső rendi „pályagazdálkodás” gondolata is sokakat foglalkoztatott. Zirc esetében a 40-es évek közepére három elképzelés kristályosodott ki. Az egyik továbbra is kitartott amellett, hogy a rend tanítással foglalkozzék, de előbb liturgiát, bensőségesebb lelkületet és szigorúbb fegyelmet kívánt. A másik irányzat a tanítás ellen fordult, mert a külső feladatok túlsúlyától félt, és az eredeti monasztikus szellem érvényesítését fizikai munkával kívánta összekapcsolni. A harmadik a szerzetesi, papi, tanári szolgálat arányos, együttes vállalásának módját kereste, mert ebben látta az idők követelményeihez való alkalmazkodást, a rendtől elvárt szolgálat hűségesebb vállalását. Az első sok szenvedés árán és bizonyos módosításokkal az érdi Regi-

na Mundi ciszterci monostor felvirágzásához vezetett. A második felizzott a borsodpusztai kísérletben. A harmadik vette át a nevelés és a vezetés szolgálatát 1946-ban Zircen, és vezetett el napjaink újrakezdéséhez az évtizedeken át tartó szétszórás után. Ugyanez adott a kényszerű körülmények közbejöttével módot a dallasi alapításhoz. Az Úr azóta egy másik, a mai kultúra iránt igen érzékeny női ágat is sarjasztott: a kismarosi ciszterci nővéreket *Mónika naplója* révén sokan ismerik.

<sup>15</sup> Magyar Cîteaux,  
1946, 147. Papi  
Lelkiség 1944/47.2. 152.

Borsodpusztát Zirc mindvégig sajtó sebként szerette és szenvedte. Egyszerre volt vele szolidáris és aggódó. Mások Hunya Dániel szemével csodálták Borsodpusztát: „Annál nagyobb dicsősége Zircnek, hogy az utóbbi időben a lelkiségnek olyan tőkéjét tudta felhalmozni, hogy abból kitellett az a lelkiség, ami ehhez az alapításhoz kellett.”<sup>15</sup> A merész kezdeményezésnek gátat szabott a magyar történelem. Bár az államosítás után még egy évig mint termelő közösség fennmaradhatott a közösség, az állami gazdaság létrehozatalakor a cisztercieknek el kellett hagyniuk otthonukat. Ketten ugyan még alkalmazottként egy újabb évet a hívek körében maradhattak, utána azonban lázítás ürügyén tíz-, illetve hatévi börtönbüntetésre ítélték őket.

Pius atya borsodpusztai életszakaszának végső áldozata és megoldása az volt, hogy a 90-es évek elején visszavételét kérte a rend zirci kongregációjába. Apátja a ravatalánál tanúsította, hogyan „adta át írásban Zirchez való ragaszkodásának és visszavonhatatlan hűségének bizonyosságát”. Borsodpusztát „szivárványhídnak álmodta Cisztercium két ágának — a megreformált trappista és az eredeti ciszterci — egybefogására... Visszatért tehát Zircre, ahonnét lélekben sohasem akart elszakadni.”

### *Halász Pius és a börtön*

Halász Pius a borsodpusztai életet tovább folytatta akkor is, amikor egyházmegyei keretbe kerülve Csatkára kapott plébánosi kinevezést. Velényi Ciprián atyát vitte magával társul és segítségül. Hajnali 4-kor keltek és átmentek az ősi köveket hordozó templomba. Csatkai élményei közül kiemelkedik az a felelős és bölcs eljárása, ahogyan a községben az 1956-os népítéletre való felhívást leszerelte.

<sup>16</sup> Magyar Cîteaux,  
1946, 152. Papi  
Lelkiség 1944/47. 2.

1961. február 6-án éjjel vitte el a rendőrség Csatkáról. Eleinte azt színlelték, hogy beteghez hívják. Vele együtt begyűjtötték húszkötetnyi kéziratát is. „Kicsit kesernyésen gondoltam arra, ha érdemüknel fogva a jövőben szükség lenne rájuk, a Gondviselés bizonyára megőrizte volna őket.”<sup>16</sup>

„Két és fél hónapot töltöttem a vizsgálati fogságban, nagyobb részt magánzárkában, halálos csöndben... A büntetésvégrehajtó szerveknek köszönhettem, hogy életem leghosszabb és legszebb vakációját tölthettem ott, ahol én akartam és úgy, ahogy én akar-

tam. Kihallgatása végén a vizsgáló tisztem gúnyosan így szólt: Én most megyek és élem világomat, Te pedig visszamész és rohadsz a zárkában. Csendesen mosolyogtam. Ő most visszamegy a szürke kis világba, én pedig a szeretet világába.” A szeretet világában elkezdett álmodni, mesélni. A *Csodálatos nagy szeretet* két-kötetnyi írása egyike e fantáziameséknek.

A börtönévek története az ismert receptet követte: kihallgatások, fenyegetések és ígéretések. Írásait szeme láttára széttépték, a „forró irattárba”, a kazánházba küldték. Rendszerellenes igaztással, szervezkedéssel vádolták. A vele egy perben lévők felét sem ismerte. Szembeállították a Vatikánhoz, illetőleg a Magyar Népköztársasághoz való tartozását. Olyan nyilatkozatokra kényszerítették, amelyek alapján átlátszó, hamis érveléssel elítélhették. 1963-ban szabadult az általános amnesztia kapcsán, de 1965-ben újra a komáromi, esztergomi, tatabányai börtönökben szenvedett. 1968-ban szabadult ki másodszer.

Bár lelke legmélyén fogságban sohasem érezte magát, a meghurcoltatás mélyen őrzött emléke maradt.

<sup>17</sup> Új Ember  
1991. április 28.

„A kihallgatásokra mindig felborzolt idegekkel és dobogó szívvel mentem. Nem tudtam, megint ki ellen akarnak felhasználni, hogy majd a tárgyaláson terhelő tanúja legyek... A kihallgató azt figyelte, mikor kerülök olyan idegállapotba, hogy ujjaim reszketni kezdenek. Ilyenkor jött a végső támadás...”<sup>17</sup> A *Párbeszéd a másik magammal* (1963) első szabadulása utáni elmélkedéssorozata. Ez a konzumtársadalom, a hamisan immanens életvitel kritikája egészen a *Maradj velünk, Urunk* — eskedléséig. A *Szent idők* is a két fogság közti szakasz adventi-nagyböjti elmélkedéssorozata.

*Kilátás a hegyről* című levélgyűjteménye már Pannonhalmán íródott 1968-ban. Levelezés keretében a kiszabadult szerzetespap élni akarását árasztja.

*Embortelenül* című kötete a lélek sötét éjszakájáról szól. „A lelki írók megkísérelték a sötétség teológiáját és misztikáját elméletbe foglalni. De hogy milyen az a maga valóságában, lélektani vetületében és történelmi szituációhoz kötődésében — arról árulkodik ez az írás. Háttérben ott érezhető az 56-os események tragikuma és a zsinat előtti egyház kilátástalansága. Ami most kezdődik, nem vigasztaló írás, hanem dokumentum. Vigasztalás annak, aki most szenved tőle vagy már túl van rajta.”<sup>18</sup>

<sup>18</sup> Kézirat

### *Az utolsó évek*

Elmélkedve halad az évekkel. A *Csendben csorduló napok* három kötete a féligazságok leleplezésétől a mindennapi és nem mindennapi események, kulturális hatások értékelésén, helyzetételen át az aszketikus, szemlélődő lélekerősítéssel foglalkozik. „Szűrőpróbát tettem eddigi följegyzéseimben: sokat ismétlem magamat. Ez onnét



van, hogy a korról a dolgok leegyszerűsödnek, már csak egy-két pillér tartja a boltozatot. Ezek közül egyik a hála. Az állat csak kérni tud, megköszönni nem. Az ember az a lény, aki képes hálát is adni”<sup>19</sup> — írja, de már nem Pannonhalmán. Ugyanis mindössze két évet töltött a pannonhalmi szociális otthonban. Régi ismerőse, Orbán György nagykovácsi plébános befogadta házába, a püspök pedig megengedte, hogy vasárnaponként segítsen a szentmisék, a gyóntatás elvégzésében. „Én úgy is, mint ismerőse, és mint egykori ciszterci diák, boldogan invitáltam Nagykovácsiba. 1970-től élt nálam. 15 évet töltöttünk együtt igazi testvéri szeretetben.”<sup>20</sup>

<sup>19</sup> Kézirat

<sup>20</sup> Orbán György levele

Szentbeszédei a híveknek élményt jelentettek. Voltak, akik elzarándokoltak hozzá lelki vezetésért, mások írásait gépelték, baráti körben terjesztették, ki tudja, hányan merítették tanításából.

Magának is számot adott életútjáról. Hat füzetben megtalálható fiatalsága naplója, és egy kétkötetes önéletrajzot is hagyott maga után. Bár az utóbbi fonala Csatkán megszakadt, az utolsó lapon ezt olvassuk: „Pascal magához vette a szent Útravalót, utolsó szava ez volt: Ne hagyj el Istenem. Az én szavam pedig — ez töltse be életem végső szakaszát: ne engedd, Uram, hogy elhagyjalak. Süket csöndben, elhasznált idegekkel, légüres térben már csupán ebben él az életem, légy áldott, Istenem!”<sup>21</sup>

<sup>21</sup> Áldott legyen az Isten II. — Kézirat

1985. szeptember 28-án költözött át Szentendrére a nagykovácsi plébániáról, ahol barátai lakást kínáltak fel neki. Mint egyházi nyugdíjas dolgozgatott élete utolsó állomáshelyén. „Remek tartást ad, hogy van mit csinálnom.”<sup>22</sup>

<sup>22</sup> A kövek fognak kiáltani. (Kulich Á.— Tölgyesi Á.) 89.

Lelki íróként elsősorban teológus. Mindig, mindenütt Istenre szomjazik, mindenben, mindenkiben órá bukkan. Szinte sóvárog végtelen szeretete után, ehhez képest másutt kissé mindig magányos. Előadásmódjában világos és rendszeres, lelki útmutatásai is hasonlóan könnyen értelmezhetőek. Bármily jól tudja a dogmatikát vagy az aszketikát, megőrzi életközelségét. Igazán a liturgiában, az elmélkedésben, a benső imában érkezik keresett otthonába, és ide szeretne vonzani másokat is.

#### A lelkivezető

Mint lelkivezető nagyon tisztelte mások lelkiismeretét és szabadságát. „Hihetetlenül rezonált, ha bárki az Úristen végtelen igazságából felfogott és a maga módján kifejezett valamit. Másrészt mindig józan maradt, sohasem engedett a fellegzősségeknek. Ezt írta: »Hibát, amíg élünk, mindig fogunk elkövetni, sajnáljuk, de nem méltatlankodunk miatta. Minél alázatosabbak leszünk, annál biztosabban tudjuk, hogy hibáinkból nem is tudunk kivetkőzni... Ha a jó Istennek adtuk életünket, hibáinkkal együtt szeret bennünket.«”<sup>23</sup> „Teljes figyelemmel tudott meghallgatni. Az ember tudta, hogy most ő és az ő dolgai a fontosak... Nemigen mondta, hogy ezt vagy azt kell tenni. Valahogy addig beszéltem, amíg magam jöttem rá, mi a helyes... Sokszor utólag láttam meg kérdéseimre a választ, talán egy-két, akkor fel sem fogott észrevételéből.”<sup>24</sup> „A lelkivezetésben az az elvem, hogy mindenkit

<sup>23</sup> Lelki vezetettjeinek visszaemlékezései. — Kézirat

<sup>24</sup> Uott

a saját lábára kell állítani. Isten mentsen a lelki automatáktól... A jó Isten nem azért adta nekünk a szabadságot, hogy kibújjunk alóla. Egyedül erre van felépítve emberi méltóságunk. Abban a korban, amikor mindent megkérdőjeleznek, hogy az emberből birkát és gépet csináljanak, amikor mindenki ki akar bújni a felelősség vállalása alól, nekünk éppen az a hivatásunk, hogy megtanuljunk bölcsen élni szabadságunkkal.”<sup>25</sup> Nagylelkű volt mások meghallgatásában és bántotta, ha túlszúfolt korszakaiban nem tudott mindig eléggé oldott lenni. „Ne tegyen magának szemrehányást, hogy igénybe vette időmet, az idő arra való, hogy igénybe vegyék, egyszer nagy dolgokban, máskor apróságokban.”<sup>26</sup> — A hangsúlyt az Isten és az ember személyes kapcsolatára helyezte. „Nem csak úgy állította a szeretetet a lelki élet középpontjába, mint Isten legfőbb parancsolatát, hanem mindig igényelte, és a maga részéről érezte annak melegét.”<sup>27</sup> Börtönevei után bizonyos fokig megváltozott: valahogy közvetlenebb lett megszámíthatatlan sok emberi kapcsolatában, de függetlenségét élete végéig megőrizte.

<sup>25</sup> Uott

<sup>26</sup> Uott

<sup>27</sup> Uott

Ránk maradt egy olyan cédula is, amelyen 1979-es műtétjétől kezdve 1992-ig tíz kórházi kezelés, beavatkozás napra és helyre pontos adatait olvashatjuk. Zokszó nélkül, szelíd megadással viselte saját leépülését. Egy-egy nagyobb ünnepre, temetésre csendesen-szerényen megjelent rendtársai között. Ilyenkor mindig körülvették, ajándéknak tekintették, hogy köztük lehet. Halálos ágyán még tudatosan fogadhatta apátja kezéből az Úr megerősítő szentségeit. A mellette virrasztó szeretet ajánlotta lelkét a Menyeyei Atya kezébe 1994. június 18-án.

Sokszor idézzük, emlékezünk rá. Élete és műve most már érvényes örökséggé vált, sokak örökségévé. *Elmélkedések a belső imádságról* című írásában vallja: „... Eddig embereknél kerestem vigasztalást. Most Jézus a vigasztalásom. — Ó, hogy tudott sokszor fájni a magány! — Most Jézus a barátom. — Beléptem azon a belső kapun, ahonnét sohase tér vissza az ember. — Hazaértem! — Mert Istennél van az, aki már hazatért.”<sup>28</sup>

<sup>28</sup> Marana Tha 1994. 5.